

FREDSINITIATIV OCH AVTAL

Flera initiativ tagits för att åstadkomma en långsiktigt hållbar lösning. Här är några exempel från de senaste 50 åren.

FREDSAVTALET MELLAN ISRAEL OCH EGYPTEN

Sedan Israels bildande 1948 rådde en krigssituation mellan den nybildade staten och de omgivande arabstaterna. Det senaste utbrottet hade varit 1973 då Egypten och Syrien genomförde ett överraskande anfall, som Israel emellertid slog tillbaka.

Därför väckte det stor uppmärksamhet när Egyptens president Anwar Sadat 1977 besökte Israel och höll ett fredsinriktat tal i det israeliska parlamentet. Året därpå satte sig Sadat och Israels premiärminister Menachem Begin i regelrätta förhandlingar, under överinseende av USA:s president Jimmy Carter på dennes lantställe Camp David. Förhandlingarna resulterade i ett fredsavtal där Egypten erkände Israels rätt att existera medan Israel lämnade Sinai som man hade ockuperat i samband med sexdagarskriget 1967.

Vid förhandlingarna antogs också en deklARATION som skulle möjliggöra palestinskt självstyre på Västbanken och Gaza inom fem år. Det uppfylldes aldrig eftersom Begin senare förnekade att några sådana eftergifter skulle ha gjorts. Däremot kom dessa planer att utgöra en grund för Osloavtalet 15 år senare.

DET JORDANSKA ALTERNATIVET

I mitten av 1980-talet hade USA markerat att det inte var aktuellt med någon palestinsk statsbildning, utan sökte i stället en lösning som gick ut på att Västbanken skulle länkas samman med Jordanien som hade haft kontroll över området 1948–1967. Efter att inledningsvis ha motsatt sig att lämna Västbanken öppnade Israel under den nye premiärministern Shimon Peres för ett tillbakadragande.

Från Jordaniens kung Hussein och PLO:s ledare Yassir Arafat kom ett alternativt förslag: att bilda en palestinsk stat på Västbanken inklusive Östra Jerusalem, i konfederation med Jordanien.

Diskussionerna rann ut i sanden och sedermera övergav Jordanien sina anspråk på Västbanken till förmån för förhandlingar mellan Israel och PLO.

MADRIDFÖRHANDLINGARNA

1990 hade Irak invaderat Kuwait. USA sökte och fick stöd hos flera arabstater för att kunna driva tillbaka de irakiska styrkorna. För att Israel inte skulle intervensera i kriget, trots att Irak hade sänt missiler mot landet, utlovade USA ett stort ekonomiskt stödpaket.

Genom de stärkta banden till arabstaterna och stödet till Israel öppnade sig nya möjligheter för USA att agera. Det ledde 1991 till samtalen i Madrid mellan Israel, Jordanien, Syrien och Libanon. Den jordanska delegationen inrymde också företrädare från de palestinska områdena.

Madridkonferensen och de fortsatta samtalen i Washington och Moskva resulterade inte i några fredsavtal, men var ändå ett genombrott. Dels för att fler arabstater än Egypten nu förhandlade med Israel, dels för att palestinierna för första gången betraktades som en självständig aktör, om än endast som en del av den jordanska delegationen. PLO, som hade erkänts av USA som legitim företrädare för det palestinska folket, var formellt inte en del av delegationen (eftersom Israel motsatte sig detta), men hade ett starkt inflytande på den.

Madridförhandlingarna bäddade således för ett närmande mellan PLO och Israel, vilket möjliggjorde de samtal som kom att resultera i Osloavtalet 1993.

OSLOAVTALET

1993 undertecknade Israels premiärminister Yitzhak Rabin och PLO:s ledare Yassir Arafat en principdeklaration som syftade till en fredlig samexistens mellan de båda folken, att val skulle hållas på Västbanken och Gaza samt att en palestinsk myndighet skulle upprättas med ett begränsat självstyre. Principdeklarationen följdes upp två år senare med ett nytt avtal, som delade upp Västbanken i tre områden med olika grad av självstyre.

Osloavtalet väckte hopp om en långsiktigt hållbar lösning, men hösten 1995 mördades Israels premiärminister Rabin av en judisk extremist. Ett halvår senare tillträdde högerledaren Benjamin Netanyahu som premiärminister, en uttalad motståndare till Osloavtalet som dessutom hade varit engagerad i den hetskampanj som starkt bidrog till mordet på Rabin.

Rabins död, Netanyahus tillträde, den palestinske ledaren Arafats (och hans efterträdare) allt svagare ställning och terrorhandlingar från extremister på båda sidor bidrog starkt till att den fortsatta fredsprocess som många hoppades på efter Osloavtalet stannade av.

En indirekt följd av Osloavtalet var fredsfördraget mellan Israel och Jordanien som undertecknades 1994.

CAMP DAVID II MED EFTERSPEL

Sommaren 2000 bjöd USA:s president Bill Clinton in Israels premiärminister Ehud Barak och den palestinske presidenten Yassir Arafat till förhandlingar i Camp David. Det var Barak som hade insisterat på att Clinton skulle bjuda in till mötet. Barak var hårt pressad av oppositionen och stod inför hotet av ett nyval efter årsskiftet.

Också Bill Clinton hade bråttom. Hans tid som president närmade sig slutet, och han såg en möjlighet att avsluta med en framgång i denna fråga.

Den tredje aktören, Yassir Arafat, var mycket tveksam till förhandlingarna. Han var hårt pressad av sitt eget folk, som var frustrerat över det dåliga utfallet efter Osloavtalet, och saknade därför utrymme för eftergifter (enligt Arafat var palestiniernas möjliga eftergifter gjorda i samband med Osloavtalet).

Efter två veckor avslutades förhandlingarna utan annat resultat än ett kort uttalande.

Allt gick för fort. Clinton var dåligt förberedd, han felbedömde de båda ledarnas svaga ställning hos sina respektive folk och varken Barak eller Arafat visade några tecken på flexibilitet (även om Barak mot slutet av förhandlingarna justerade sitt bud något).

USA och Israel skyllde misslyckandet på Arafat, men i praktiken var det omöjligt för honom att ansluta sig till Baraks förslag. Fragmentiseringen av Västbanken skulle permanentas, det fanns stora otydligheter gällande Jerusalem och kravet på att acceptera förslagen omedelbart omöjliggjorde en förankring i de egna leden.

Däremot fungerade de båda förhandlingsdelegationerna bra tillsammans. Ett halvår senare möttes de i fortsatta diskussioner, som byggde på nya förslag från Clinton och rörde sig fram mot en mer realistisk lösning än den som Barak hade presenterat. De deklarerade att de båda sidorna aldrig har varit närmare att uppnå en överenskommelse och att kvarvarande motsättningar borde kunna överbryggas med fortsatta förhandlingar efter det israeliska valet.

Så blev emellertid inte fallet. Den hårdføre Ariel Sharon blev israelisk premiärminister och den andra intifadan (palestinskt uppror) utbröt. Detta, tillsammans med en frustration hos det palestinska folket över att Osloavtalet inte hade levererat, ledde till oroligheter och terrordåd, vilket i sin tur gav Israel ytterligare skäl för att stärka sitt grepp över de ockuperade områdena.

Sedan dess har olika varianter av israeliska högerregeringar metodiskt stärkt sitt grepp över de ockuperade områdena och försämrat läget för palestinierna där.

YTTERLIGARE NÅGRA INITIATIV PÅ 2000-TALET

Efter misslyckandet i Camp David gjordes ytterligare några försök under 2000-talets första årtionde.

- 2002 erbjöd Arabförbundet full normalisering av arabvärldens relationer med Israel, förutsatt att de lämnade ifrån sig de ockuperade områdena och att flyktingfrågan löstes på ett acceptabelt sätt.

Den israeliska regeringen förkastade förslaget eftersom man inte var intresserad av multilaterala förhandlingar.

- Samma år presenterade USA:s president George Bush en färdplan för fred som byggde på att få slut på våldet, stoppa bosättningarna och

etablera en självständig palestinsk stat.

Planen fick stöd av FN:s säkerhetsråd men varken palestinier eller israeler levererade det som krävdes: terrorattackerna från den palestinska sidan fortsatte medan Israel fortsatte expandera bosättningar och visade inga tecken på att vilja dra sig tillbaka från de ockuperade områdena.

- Något år senare kom det så kallade "Geneveinitiativet" från några av de som varit med i tidigare förhandlingar på båda sidor. Det gick ut på att Israel skulle dra sig tillbaka till 1967 års gränser, men att de kunde behålla vissa bosättningar mot att den palestinska staten skulle få andra markområden till motsvarande storlek. De flyktingar som inte kunde återvända till sina ursprungshem skulle få kompensation och möjlighet att återvända till den palestinska staten. Jerusalem skulle vara båda ländernas huvudstad, uppdelad utifrån den etablerade demografin i staden.

Också denna plan fick internationellt stöd men förkastades av den israeliska regeringen.

- Det senaste tillfället då seriösa diskussioner förts mellan israeliska och palestinska företrädare var 2007–2009, då den israeliske premiärministern Ehud Olmert och den palestinske presidenten Mahmoud Abbas förde långtgående samtal. Olmert erbjöd en palestinsk stat på nära nog hela Västbanken och att säkerhetsfrågorna skulle hanteras av Nato i stället för av israeliska styrkor. Jerusalem skulle bli huvudstad för båda staterna (Gamla stan skulle sättas under internationell förvaltning). I stora drag var parterna överens om denna lösning men det rådde bland annat stor oenighet kring hur flyktingfrågan skulle hanteras.

Inte heller dessa samtal var framgångsrika. Olmert var inblandad i en korruptionshärva och fick avgå, medan Abbas hade tappat kontrollen över Gaza i samband med Hamas övertagande 2007.

TRUMPPLANEN

Våren 2020 presenterade USA:s president Donald Trump sin så kallade "fredsplan". Planen gick i huvudsak ut på att Israels status skulle bevaras och en palestinsk stat bildas inom delar av Västbanken samt Gaza och ett par landområden sydost därom. Enligt planen skulle Palestina bli en självständig stat men Israel ensidigt ansvara för säkerhetsfrågorna, med stora möjligheter att agera också inom det palestinska området.

Israel skulle ta över Jordandalen och ytterligare några delar av Västbanken, bland annat för att kunna behålla den absoluta merparten av bosättningarna, vilket skulle permanenta den fragmentisering av Västbanken som är fallet idag. Hela Jerusalem skulle bli Israels huvudstad medan Palestina kunde få etablera

sin huvudstad i en förort till Östra Jerusalem. Alla möjligheter för palestinska flyktingar att återvända till ursprungsplatser i Israel avfärdades.

Några specifika krav på Israel ställdes inte, men kraven på palestinierna var omfattande och i de allmänna texterna lades i princip all historisk skuld på arabländerna och palestinierna själva.

Planen var i grunden en ensidig partsinlaga till förmån för israeliska nationalisterna och högerregeringen där. Den saknade helt förankring hos palestinierna – det tycks inte ha funnits något som helst intresse från den amerikanska administrationen att i förväg lyssna in deras perspektiv.

Planen avvisades av ett i stort sett enigt världssamfund med FN i spetsen och blev därmed inaktuell i den stund den lanserades.

ABRAHAMAVTALEN

2020 slöt Israel avtal med Förenade Arabemiraten och Bahrein, vilket innebar en normalisering av relationen mellan Israel och de båda länderna. Avtalen innefattade bland annat upprättande av diplomatiska förbindelser, handelsutbyten och ett tillfälligt stopp av Israels planer på att annektera delar av Västbanken.

Även Marocko och Sudan anslöt sig senare till avtalen, som kom att kallas för Abrahamavtalen för att markera samhörigheten mellan de tre abrahamitiska religionerna judendom, kristendom och islam.

Abrahamavtalen har stärkt Israels ställning i regionen samtidigt som palestinierna upplever sig än mer övergivna, nu också av delar av arabvärlden. Israel/Palestina-konflikten upplevs av många inte längre som den centrala frågan i regionen.